

Over warme welpjes en coole cowboys

SOLO over het grote dierenbos in het jaar nul van de Vlaamse onafhankelijkheid en *De Goeie, de Slechte en de Lelijke* van Bart Van Nuffelen

Anna van der Plas

Er was eens een man. In een grote loods dampen de koudewolkjes uit zijn mond wanneer hij ons vertelt over zijn leven tijdens de afgelopen twee jaar. Er was bijna tegelijkertijd dezelfde man, weliswaar op een andere plek en in een andere hoedanigheid. Hij biecht ons het verhaal op van zijn jeugd. De twee verhalen zijn verspreid over twee voorstellingen, in twee verschillende steden en bij twee verschillende gezelschappen. De ene is voor volwassenen en de andere voor jonge pubers. In de ene staat de man zelf op scène, de andere gaf hij in handen van een regisseur en acteurs. Wat is de overeenkomst?

Bindende factor is schrijver en regisseur Bart Van Nuffelen. In 2006 regisseerde hij *Magic Palace* bij het MartHa!Tentatief. Na de première legde hij zijn functie als artistiek leider bij het gezelschap neer en zei hij het theater vaarwel. Wat hij verkondigde op scène, sloot niet langer aan bij zijn leven buiten de theatermuren, vond hij. Na enkele stille jaren laat Van Nuffelen weer van zich horen. Niet zozeer om zijn oude leven terug op te pakken, maar om zijn verhaal te kunnen vertellen via het medium dat hem het beste ligt. Dat verhaal wordt verteld in twee delen: *De Goeie, de Slechte en de Lelijke* (13+) bij Het Gevolg (regie: Nathalie Roymans) en *SOLO over het grote dierenbos in het jaar nul van de Vlaamse onafhankelijkheid* bij MartHa!Tentatief.

Over wat er gebeurde na zijn afscheid in 2006 gaat de voorstelling *SOLO*, die hij zelf schreef, regisseerde en ook speelt, of liever: vertelt. Het is een zeer persoonlijke historie over een donkere periode uit zijn leven die Van Nuffelen met het publiek deelt op het domein Fort IV in Mortsel. Hij kijkt terug op het onverwachte verlies van verschillende dierbaren in het jaar 2007. Inzicht in zijn nabije leven combineert hij met herinneringen uit zijn jeugd. Je zou het een rouwproces kunnen noemen. Eén specifieke periode uit zijn jeugd werd in een vroeg stadium van de rest afgesplitst en leidde tot *De Goeie, de Slechte en de Lelijke*. Ook hier kijkt een man terug op zijn leven, ditmaal op zijn prille puberjaren in de jaren tachtig waar een tot dan toe

onuitgesproken geheim wacht om onthuld te worden. Je zou het een schuldbekentenis kunnen noemen.

Met het persoonlijke uitgangspunt grijpt Van Nuffelen terug op een oeroude kracht van het theater: de mogelijkheid om via het kunstwerk tot inzicht te komen. Noem het catharsis als je wilt, of zelfs therapeutisch, maar het belangrijkste is dat het werkt. In beide voorstellingen blijkt het leven van een individu boeiend genoeg voor een groot publiek. In het geval van *SOLO* door het kleinsamenlijke om te zetten in een fabel en bij *De Goeie* middels de kenmerken van een spannend jongensboek. De voice-over speelt telkens een belangrijke rol: 'Er was eens...'

Een dier in rouw

In *SOLO* staat Van Nuffelen zoals gezegd zelf op het toneel. De voorstelling bestaat uit een aaneenschakeling van anekdotes en herinneringen. Hij reconstrueert zodoende zijn eigen geschiedenis en maakt ons tegelijkertijd deelgenoot van het ontstaan van de voorstelling zelf. De donkere fase uit zijn leven en daarmee ook de voorstelling wordt ingezet door de dood van zijn zieke buurman. Van Nuffelen kent hem alleen van een dagelijks groet van op zijn balkon en het geluid van nachtelijke hoestpartijen door de dunne wanden van zijn stadse appartement heen. Hij wordt door het overlijden tegen zijn verwachting in hard geraakt door het besef van eindigheid. In de daarop volgende maanden sterven ook zijn schoonvader en zijn oom, kort daarop wordt zijn vader ziek. In *SOLO* verwoordt Van Nuffelen de situatie met een droge precisie als volgt: 'Ik ben in zo'n gat gesukkeld waarvan ze zeggen dat ge er gemakkelijker insukkelt dan eruit.' Pas wanneer hij door de stad fietst en zijn depressie lijfelijk verbeeld ziet in de weerspiegeling van een winkelruit, zo vertelt Van Nuffelen, kan hij zijn leven weer op gang trekken.

Ook al had hij eerder het theater de rug toegekeerd, zijn creatieve hoofd lokt hem tegen wil en dank terug naar pen en papier. Hij maakt van de mensen in zijn omgeving dieren – zijn vrouw wordt een eekhoorn, zijn twee kinderen zijn welpjes, hijzelf een eigenaardig beest 'met ne grote neus en een toefke haar vanboven op zijne kop'. Met veel oog voor detail vertelt hij ons over de mensen die hem duidelijk dierbaar zijn. Hij koestert de dagelijkse momenten, zoals zijn vrouw die elke avond in slaap valt met haar boek in de handen; het beest pakt het voorzichtig op en knipt haar lichtje uit. Zijn kinderen aan de Franse kust, waar het meisje filosofische kleutervragen stelt en het peuterwelpje rent voor zijn leven in te grote gele laarsjes.

De intimiteit die wordt opgeroepen, gaat niet tegenstaan vanwege enkele geslaagde ingrepen in de encenering.

Om zijn sombere verhaal te verlichten en om er een universele geldigheid aan te geven, staan alle collega's van het *Martha!* Tentatief mee op scène. Als bewoners van het dierenbos gaan ze op in hun eigen bezigheden: een paard met doktersjas schrijft briefjes aan zijn bureau, een goudvis blaast bellen vanuit een badkuip en een teletubbie plant bloempjes in zijn teletubbiegazon. Samen met een pauw, een beer, een kikker en een hagedis vormen ze een kleurrijk uitgedoste groep figuranten. Het is een grappig beeld dat met de grootste ernst wordt neergezet, waardoor het nooit kinderachtig overkomt. De dieren luisteren aandachtig naar de verteller op de voorgrond zonder te veel variatie in hun bewegingen. Ze sturen daarmee onze focus, want ook al dwaal je soms even af om naar ze te kijken, ze sloppen niet te veel aandacht op. Slechts één keer acteren ze actief in het verhaal, wanneer ze de zwervers verbeelden op het plein voor zijn huis en zwijgzaam pint en peuk delen. Ondanks hun dierenvermomming roepen ze een herkenbaar beeld op van een universeel pleintje met zwervers dat iedereen uit zijn eigen buurt zal kennen.

De tweede ingreep is de variatie in taal. Van Nuffelen vertelt zijn verhalen in een geconstrueerde taal die lijkt op het Antwerpse dialect. Hier staat geen getrainde acteur, maar iemand die spreekt in een eerlijke, menselijke taal. Zijn monoloog wordt op gezette tijden doorbroken door een stem via de voice-over. Telkens staat een theatercollega (o.a. Els Dottermans, Robby Cleiren, Stijn Van Opstal en Sofie Declair) in voor tussenhoofdstukken die een beschouwende resumé geven of zorgen voor een tijdsprong. Hun sprookjesachtige vertelstemmen ('en zo kon het gebeuren dat...') geven de lange lap tekst van Van Nuffelen voldoende variatie en ritme. En ze trekken het geheel open naar een verhaal dat veel meer draagkracht heeft dan een persoonlijke historie.

Door de consequente omzetting van mens naar dier krijgt *SOLO* de universele draagkracht van een fabel. Van Nuffelen slaagt erin de voorstelling te laten uitstijgen boven het niveau van een therapeutische vertelsessie door gebruik te maken van voldoende theatrale ingrepen, zoals de variatie in stemmen. Zijn figurerende collega's brengen waar nodig een uitgebalanceerde portie humor binnen om de zwaarte van het onderwerp hier en daar te verlichten. Zoals in de

slotscène, waarin ze hun eigen verschijning becommentariëren door op de sulligste manier mogelijk met elkaar te musiceren op xylofoons en trommels. Het getuigt van durf om een concept zo ver door te voeren. Met *SOLO* lijkt Van Nuffelen alvast zijn theaterdrive teruggevonden te hebben.

En een Goeie die zo goed nog niet was

De loods waarin *SOLO* plaatsvindt, ligt vlakbij de plek waar Van Nuffelen zelf opgroeide. De betonnen omgeving wordt geschetst in zijn tweede voorstelling, *De Goeie, de Slechte en de Lelijke*, en is duidelijk herkenbaar voor wie er ooit al eens was: 'Dus je hebt de Massive. De spoorlijn. De brug. De baan. En langs daar het vliegveld. Met daarachter in de verte de stad.' Aan de drukke weg woont het hoofdpersonage van wie iedereen denkt dat hij een goeie jongen is. Naar eigen zeggen is hij echter enkel goed in achterbaks zijn. Hij is op de leeftijd dat zijn geruststellende kinderwereld plaatsmaakt voor een onzekere prepuberteit, waarbij het indiaantje spelen omslaat in doelloos hangen in een boom. De jongensboeken die hij leest, kloppen niet met zijn werkelijkheid en er gebeurt van alles in zijn straat: vaders pakken er hun koffers en gezinnen krijgen een andere samenstelling, voor zolang dat duurt.

In de eenvoudige en geslaagde encenering van *Het Gevolg* ziet de omgeving er als volgt uit: een leeg toneel met daarop drie houten *ramps* voor skaters. De hoogste dient als hangplek van waaruit de Goeie (Tom Van der Velde) en zijn stiefbroer de Slechte (Bert Dobbelaere) hun wereld overzien. De Goeie laat zich er meermaals uitdagen tot gevaarlijke spelletjes à la *jackass*, met dartspijltjes (in navolging van de appel van Willem Tell), rolschaatsen (in combinatie met een katapult) en een tapijt (waarin je van de ramp kan rollen). Na de weinig verhullende schets van zijn leefsituatie bij wijze van introductie, horen we in stukjes en beetjes hoe het komt dat de Goeie eigenlijk zo goed niet is. En dat hij samen met zijn broer een niet al te vrolijk jongensavontuur beleeft waarin een derde stadscowboy met Amerikaanse roots ongewild de hoofdrol zal opeisen: hij wordt aangereden op de drukke weg en wordt de Lelijke tegen wil en dank (Tim David).

Tijdens de voorstelling wisselen verschillende tijden elkaar af. Als volwassene kijkt de Goeie via de voice-over terug op zijn jeugd. Nathalie Roymans heeft er voor gekozen deze tekst te laten spreken door een jongen van dertien, die dus de leeftijd heeft van de personages. De kinderlijke klank in zijn stem doet beseffen hoe klein jongens van dertien nog kunnen zijn. Op

het toneel zien we de Goeie samen met zijn broer en de cowboy. In het verhaal zijn de personages weliswaar dertien, de acteurs zijn alle drie pas afgestudeerd. De ene helft van de scènes speelt zich af voor het ongeluk en de andere helft erna. Al puzzelend met de structuur van de tijdsprongen vraag je je steeds af wat er nu precies gebeurd is. Dat is de bedoeling, want de reconstructie van het ongeluk, het wie, wat en waarom, is de spil van de voorstelling. Het noodlot begint met de mysterieuze nieuwe jongen die in de straat komt wonen. Een serieuze concurrent, die niet alleen de harten steelt van de meisjes, maar zelfs dat van de lerares Frans. Vooral de Slechte – type ruwe bolster blanke pit en vol avonturendrift - krijgt het ervan op zijn heupen. En de Goeie – een meer verlegen type dat zich laat doen - kan niet anders dan volgen. Ze besluiten hem te negeren.

De drie acteurs leveren een mooie acteerprestatie, waarbij toch vooral de veelzijdigheid van Van der Velde als de Goeie opvalt. Dat is misschien ook logisch, want de Slechte doet enkel af en toe zijn mond mee open om de quasi-monoloog van zijn broer aan te vullen. De lichte eendimensionaliteit van Dobbelaere past evenwel bij zijn personage, dat nu eenmaal een doener is en geen prater. Tim David speelt op het eerste gezicht de minst dankbare rol van de Amerikaan. Het is een logische, maar gedurfde keuze om het personage zwijgend op te voeren. Met priemende ogen volgt hij de twee anderen van op gepaste afstand, totdat ze er de zenuwen van krijgen en enkel negeren niet langer volstaat. Ze sturen aan op een confrontatie die uit de hand loopt. De nieuwkomer wordt op de drukke weg aangereden door een truck. In één fatale seconde verandert hij in de Lelijke. In de scènes voor de aanrijding kijkt hij ons uitdagend aan. Erna, wanneer hij volgens de tekst gekluisterd is aan rolstoel en beademingsapparatuur, zwiert hij met een simpel paar krukken over het toneel. In zijn beweging zit een heel scala van emoties vervat.

Wanneer we alle puzzelstukjes verzameld hebben en ongeveer kunnen reconstrueren wat er gebeurd is tijdens die zomermaanden van de vroege jaren tachtig, horen we een laatste maal de voice-over: 'Dit was mijn verhaal. Sommige verhalen worden verteld om de grillige gang van het leven te belichten. Sommige verhalen worden verteld om zin te zoeken in het zinledige. Sommige verhalen worden verteld om een huis af te betalen. En sommige verhalen, tenslotte, worden verteld om een oude schuld te vereffenen. Wellicht tevergeefs.' De verteller (en in extenso de schrijver) legt zijn diepst verborgen herinneringen en gevoelens open en bloot voor ons neer. Het spook uit zijn jeugd dat aan hem vreet, verbeeldt niet enkel zijn aandeel in

het ongeluk, maar meer nog de wroeging over het feit dat hij de nieuweling nooit in zijn leven heeft toegelaten. Waarom durfde hij destijds niet met hem te spreken en waarom moest het komen tot een ongeluk? Een letterlijk antwoord komt er niet en het is aan ons om er een bedoeling achter te zoeken. Brute pech voor een kind die de situatie heeft overschat en daarna geen weg terug meer zag? Pure kwaadwil van een adolescent die opgroeit in een omgeving zonder goede toekomstperspectieven?

De Goeie, de Slechte en de Lelijke is bedoeld voor pubers uit de eerste jaren van het middelbaar, net zo oud als de personages dus. Roymans heeft in eerdere voorstellingen al laten zien zich goed te voelen bij deze leeftijd tussen servet en tafellaken. Door haar non-sense encenering kan deze doorgaans als lastig bestempelde doelgroep zich gemakkelijk verplaatsen in de stoere streken en vroegwijze redeneringen van de jongens op scène. De personages zijn een spiegel waarin ze hun sluimerende twijfels en gevoelens zullen herkennen. Ook zij zullen ongetwijfeld af en toe iets uitvreten dat niet door de beugel kan, maar waar ligt de grens tussen kattenkwaad en criminaliteit? De voorstelling geeft geen antwoord en dwingt tot nadenken over de consequentie van ieders daden. Dit geldt uiteraard ook voor de oudere toeschouwers, al heeft hun leeftijd het bijkomend voordeel dat zij al kunnen terugkijken op hun jeugd. De voorstelling gaat voor hen als surplus dan ook over het verliezen van de onschuld en de lastige weg naar volwassenheid.

Er waren eens twee verhalen die ontsprongen uit hetzelfde hoofd. Ze hebben zich vertakt in twee voorstellingen, maar gaan over hetzelfde: een rustpunt nemen om terug te blikken op het dichtbij of verre verleden, om zo in het reine te komen met het leven. Bart Van Nuffelen schreef twee teksten die enerzijds zeer persoonlijk zijn, maar die anderzijds het private ruimschoots overstijgen. Er was eens een toeschouwer die hierdoor diep ontroerd werd.

SOLO over het grote dierenbos in het jaar nul van de Vlaamse onafhankelijkheid, gezien op 20 januari in Fort IV te Morstel en op 11 februari 2009 in De Bourla, Antwerpen.

De Goeie, de Slechte en de Lelijke, gezien op 30 januari en 27 maart 2009 bij Het Gevolg, Turnhout.